

УДК:796.077.5:355.233-056.26

DOI <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-3.20>**Трачук Сергій Васильович**

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0002-5580-0510

Хмара Вікторія Вікторівна

викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0009-0000-5475-8106

Бричук Марія Степанівна

кандидат географічних наук,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0002-9094-0527

Єфанова Валентина Василівна

старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0002-5076-4186

Холодова Ольга Світозарівна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0002-7939-3542

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ДО ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

У статті розглянуто особливості підготовки фахівців фізичної підготовки до роботи з військовослужбовцями, які мають обмежені можливості. В умовах бойових дій військовослужбовці Збройних Сил України часто стикаються з травмами, що вимагають спеціалізованої фізичної реабілітації та адаптивного фізичного виховання. Проблема підготовки кваліфікованих фахівців у цій сфері є надзвичайно актуальною, оскільки вона забезпечує не тільки фізичне, але й психологічне відновлення військовослужбовців.

Метою дослідження є визначення специфічних аспектів підготовки фахівців фізичної підготовки до фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців. У роботі проаналізовано сучасні освітні стандарти, програми та методи підготовки фахівців. Визначено ключові психолого-педагогічні аспекти роботи з військовослужбовцями з обмеженими можливостями, що включають індивідуальний підхід, стимулювання позитивної самооцінки та розвиток фізичних і психологічних якостей. Методи дослідження включали аналіз літературних джерел та нормативних документів. Висновки роботи підкреслюють важливість створення комплексної системи підготовки, яка б враховувала всі аспекти реабілітації та адаптивного фізичного виховання, забезпечуючи соціальну і професійну інтеграцію військовослужбовців з обмеженими можливостями. У сучасних умовах бойових дій підготовка фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями, які мають обмежені можливості, є вкрай важливою.

Це забезпечує ефективне фізичне та психологічне відновлення військових, сприяє їх соціальній і професійній інтеграції. Особлива увага повинна приділятися індивідуальному підходу

до кожного військовослужбовця, враховуючи його специфічні потреби та можливості. Це передбачає розробку індивідуальних програм реабілітації та адаптивного фізичного виховання. Важливо забезпечити високий рівень професійної підготовки фахівців, включаючи розвиток їхніх компетенцій у сфері адаптивного фізичного виховання, зокрема знань про сучасні методи реабілітації та використання спеціалізованих технік і технологій. Необхідно постійно вдосконалювати освітні програми та стандарти, впроваджуючи нові методики та інноваційні підходи, які відповідатимуть сучасним вимогам і потребам військовослужбовців з обмеженими можливостями.

Підготовка фахівців повинна базуватися на міждисциплінарному підході, що включає знання з педагогіки, психології, медицини та фізичної культури, що забезпечить комплексний підхід до реабілітації та підтримки військових. Перспективи подальших досліджень повинні зосередитися на розробці та вдосконаленні індивідуальних програм реабілітації для військовослужбовців з різними видами травм та обмежень.

Ключові слова: підготовка фахівців, фізична підготовка, адаптивне фізичне виховання, фізкультурно-спортивна реабілітація.

Вступ. Проблема підготовки фахівців фізичної підготовки та спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими можливостями є актуальною в сучасних умовах. Військовослужбовці Збройних Сил України, які беруть участь у бойових діях, часто стикаються з важкими травмами, що потребують спеціалізованої фізичної реабілітації та адаптивного фізичного виховання. Підготовка фахівців, здатних ефективно працювати з цією категорією військовослужбовців, вимагає розробки і впровадження сучасних освітніх стандартів, які враховують специфічні потреби та особливості осіб з обмеженими можливостями.

Дослідження цієї проблеми висвітлено у наукових працях різних авторів. Так, О. Джура [5] акцентує увагу на важливості професійного самовизначення фахівців у галузі фізичної підготовки. Н. Байкіна [1] та Р. Чудна [18] аналізують специфіку роботи з особами з обмеженими можливостями в умовах фізичної культури. У працях Н. Москаленко та А. Ковтун [11] розглянуто сучасні підходи до викладання адаптивного фізичного виховання.

Мета та завдання. Метою дослідження є визначення специфічних аспектів компетентнісного підходу підготовки фахівців фізичної підготовки до фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися методи теоретичного аналізу наукової літератури, систематизації та узагальнення наукових даних, аналізу документальних джерел і вивчення керівних документів у галузі фізичного виховання.

Результати дослідження. У воєнних умовах кожен військовослужбовець стикається з двома основними завданнями: виживанням та виконанням бойових місій. Часто саме успішне виконання місій гарантує виживання. Це особливо актуально для військовослужбовців Збройних Сил України, які перебувають у зонах бойових дій та займаються забезпеченням національної безпеки та оборони. Вони протистоять військовій агресії Росії на сході та півдні України. Часте застосування противником зброї, забороненою міжнародними інституціями, призводить до тяжких травм серед українських військових. Такі травми можуть включати втрату здатності до певних функцій, ампутації, тяжкі пошкодження органів, а також серйозне погіршення зору чи слуху. Подолання цих наслідків вимагає комплексного підходу.

Фізична підготовка є ключовою складовою бойової готовності військових [16]. Розробка стандартів вищої освіти для фахівців у цій галузі має велике значення, особливо коли мова йде про роботу з військовослужбовцями, які мають обмежені можливості. Важливо адаптувати навчальні програми, щоб вони враховували специфічні потреби таких військовослужбовців, підготовляючи фахівців, здатних ефективно працювати в цій сфері [9].

Сучасні освітні стандарти повинні включати прогнозування та проєктування моделей навчання, які відповідають майбутнім потребам армії, зокрема забезпечують розвиток навичок, необхідних для роботи з військовослужбовцями з обмеженими функціональними можливостями. Також необхідно забезпечити гнучкість та стійкість освітніх стандартів, формуючи систему мінімальних вимог для регулювання соціалізації та професіоналізації фахівців.

Підхід до стандартизації має враховувати єдність та узгодженість вимог до освітнього процесу на всіх рівнях відповідальності. Важливо, щоб нові стандарти, які прийшли на заміну галузевим стандартам 2002–2014 років, базувалися на компетентнісному підході та міжнародних освітніх філософіях, таких як Болонський процес і проєкт Tuning Educational Structures in Europe. Наказ Міністерства оборони України від 26 березня 2024 року затверджує Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти та закладах фахової передвищої військової освіти. Цей наказ визначає вимоги до організації навчання в умовах сучасних викликів, забезпечуючи адаптацію освітніх програм для військовослужбовців, у тому числі тих, що мають обмежені фізичні можливості, з метою підвищення їхньої професійної підготовки та бойової готовності [12].

У сучасних війнах важливість людського фактору значно зростає, особливо коли перемога залежить від фізичних, психологічних та ідеологічних аспектів впливу на ворога. Така ситуація вимагає вдосконалення системи підготовки фахівців з фізичної підготовки та спорту для військовослужбовців, включно з тими, хто має обмежені можливості. Основні виклики в підготовці таких фахівців включають недосконалість існуючих програм навчання, відсутність централізованої системи навчання інструкторів з фізичної підготовки та бойових мистецтв, а також проблеми в організації наукових досліджень у цій сфері. Враховуючи ці виклики, основним пріоритетом є створення централізованої, гнучкої та ефективної системи підготовки фахівців, які можуть працювати не тільки зі здоровими військовослужбовцями, але й з тими, хто потребує особливого підходу через свої фізичні обмеження [10].

У сучасних умовах, коли значення фізичної підготовки в армії є незаперечним, зростає потреба в кваліфікованих фахівцях, здатних працювати з військовослужбовцями, які мають обмежені фізичні можливості. Розробка ефективних методів підвищення фізичних якостей таких військовослужбовців вимагає індивідуального підходу, що враховує їхні особистісні та фізичні особливості.

Підготовка фахівців у цій сфері включає створення інноваційного освітнього середовища, що сприяє самореалізації кожного військовослужбовця. Це передбачає впровадження педагогічних інновацій та технологій, які відповідають сучасним вимогам та сприяють гармонійному розвитку фізичних та психічних здібностей. Особлива увага приділяється адаптації навчальних програм, щоб вони були спрямовані на практичну реалізацію знань в умовах реальної служби [2].

Ключовим елементом є забезпечення таких педагогічних умов, які дозволять курсантам не лише набути необхідні знання та навички, але й розвинути власні інтереси та здібності, які стануть у нагоді у їхній майбутній професійній діяльності. Освіта має сприяти відкриттю потенціалу курсантів, формуванню їхніх професійних потреб і здібностей, вирішуючи при цьому протиріччя між теоретичним навчанням і практичним застосуванням отриманих знань.

Однією з ключових педагогічних умов для ефективної реалізації інноваційних навчальних технологій у сфері фізичної підготовки є розвиток професійної технологічної компетентності інструкторів. Це передбачає не тільки знайомство з науковими основами різноманітних новітніх технологій, але й вироблення спеціалізованих умінь для їх застосування в практичній діяльності [3]. Ці компетенції мають включати елементи, які сприяють прогресивному підходу до навчання та виховання, особливо в динамічних умовах, що змінюються, дозволяючи вирішувати освітні та виховні задачі ефективніше.

Ще одна важлива педагогічна умова полягає у стимулюванні пізнавальної активності студентів. Високий рівень пізнавальної активності не лише формує інтерес до навчання, але й озброює курсантів методами розумової діяльності, що сприяє накопиченню професійних знань та вирішенню навчальних проблем. Вона також розвиває ініціативу та творчі здібності у процесі освіти.

Ці педагогічні умови взаємодіють через систему прямих та зворотних зв'язків, формуючи діалектичну взаємодію, яка є критичною для глибокого та ефективного навчання. Вони

відіграють особливо важливу роль в підготовці фахівців, які працюватимуть з військовослужбовцями з обмеженими можливостями, де потреба у тонко налаштованому підході та спеціалізованих навчальних стратегіях є особливо актуальною [2].

Одним з важливих аспектів у підготовці фахівців з фізичної підготовки та спорту, особливо при роботі з військовослужбовцями з обмеженими можливостями, є розвиток комплексу педагогічних умов, які стимулюють інноваційний навчальний процес. Ключову роль відіграє висока кваліфікація викладачів, яка сприяє впровадженню передових навчальних методів та технологій. Ці нововведення у свою чергу стимулюють емоційно позитивне ставлення курсантів до навчання, що активізує їхні пізнавальні інтереси та спонукає до активного залучення у навчальний процес.

Інтенсивне впровадження інновацій у навчання допомагає створити умови для систематичної активізації навчальної активності курсантів, що важливо для формування особистості, здатної самостійно розв'язувати професійні задачі [6]. Враховуючи складність пізнавальної активності, яка охоплює мотиваційний, змістовно-операційний та емоційно-вольовий компоненти, необхідно впроваджувати комплексний підхід, який об'єднує ці компоненти в єдину систему.

Реформування підготовки відповідно до сучасних вимог дозволить не лише підвищити ефективність навчально-виховного процесу, але й забезпечити військовослужбовцям необхідний рівень професійної підготовки, здатний підтримувати їх у стані готовності до виконання оперативно-службових завдань у будь-яких умовах.

В Україні адаптивне фізичне виховання (АФВ) щороку отримує більше юридичної підтримки у рамках державної системи реабілітації осіб з інвалідністю, яка регулюється Законом України «Про основи соціального захисту інвалідів» [14]. Окрім того, закон «Про фізичну культуру і спорт» акцентує увагу на важливості фізичної культури для інвалідів, визначаючи її як невід'ємну частину їхнього дозвілля, фізичної реабілітації та соціально-трудової адаптації [14].

Особливість АФВ полягає в тому, що воно зосереджене на індивідуальних потребах кожної особи, які визначені її унікальними патологічними станами, включно з сенсорними, руховими, інтелектуальними порушеннями чи їхньою комбінацією. Ці стани часто впливають на локомоторну функцію, фізичний розвиток та можливість навчання рухам, що вимагає спеціалізованого підходу та корекції з боку педагогічних методів.

Таким чином, фахівець у галузі АФВ повинен мати високий рівень професіоналізму, що охоплює знання і розуміння вищезгаданих аспектів, а також навички в нормативній регуляції, мотивацію до саморозвитку і професійних досягнень, здатність до рефлексивної самоорганізації, творчий та інноваційний потенціал. Також важливим є підтримання належного рівня здоров'я та фізичних та психічних кондицій, що є невід'ємною частиною професійної компетентності.

Дослідниця Р. Чудна підкреслює значення особистісних якостей педагога при роботі з людьми з обмеженими фізичними можливостями. Вона виокремлює такі важливі риси, як сумлінність, емоційна стійкість, психологічна витривалість, терпіння, а також здатність досягати успіху, навіть якщо він невеликий, та здатність стримувати емоційні та фізичні прояви [18]. Вона також наголошує на важливості модельної поведінки викладача, його неупередженості та справедливості до всіх учасників колективу, а також на неприпустимості будь-яких проявів висміювання слабкостей студентів. В адаптивній фізичній культурі особливо важливою є щира та своєчасна похвала, спрямована на вчинки, а не на особистість.

У Збройних Силах України адаптивне фізичне виховання для військовослужбовців з фізичними обмеженнями забезпечують кваліфіковані фахівці фізичної підготовки та спорту, які є викладачами фізичного виховання, спеціалістами зі спеціальної фізичної підготовки та спорту в військових навчальних закладах та начальниками фізичної підготовки військових частин. Ці фахівці проходять підготовку в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського на факультеті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій, спеціалізуючись на «Фізичному вихованні і спорті у Збройних Силах» [8].

При вступі до вищих військових навчальних закладів курсантам пропонують вибрати дисципліну «Фізична реабілітація та адаптивне фізичне виховання», яка викладається протягом 6-го та 7-го семестрів. В рамках цього курсу курсанти вивчають 7 тем, поділених на два блоки: чотири теми присвячені фізичній реабілітації і три теми зосереджені на адаптивному фізичному вихованні, включаючи «Теоретичні засади адаптивного фізичного виховання», «Адаптивне фізичне виховання при різноманітних захворюваннях і порушеннях» та «Адаптивний спорт» [13].

Загальний обсяг навчальної дисципліни становить 210 годин, що еквівалентно 7 кредитам ЄКТС, з яких 140 годин відбуваються під керівництвом викладача (48 годин лекцій, 46 годин семінарських занять, 46 годин практичних занять, 2 години для диференційованих заліків та 2 години для екзаменів), а 70 годин призначені для самостійної роботи студентів. Вивчення блоку про адаптивне фізичне виховання в 7-му семестрі охоплює 90 годин (3 кредити ЄКТС), у тому числі 60 годин під керівництвом викладача (20 годин лекцій, 20 годин семінарських занять, 18 годин практичних занять, 2 години екзамену) та 30 годин призначені для самостійної роботи [13].

Освіта фахівців з фізичної підготовки та спорту для роботи з людьми з обмеженими фізичними можливостями вимагає специфічного підходу, який відрізняється від підходів, застосованих при роботі зі здоровими військовослужбовцями. Дослідження Н. Москаленко та А. Ковтун вносять значний вклад у розуміння особливостей викладання дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» [11]. Вони визначають ключові психолого-педагогічні аспекти роботи у цій галузі, такі як фокус на індивідуумі з обмеженими психофізичними можливостями та потреба в сприянні формуванню позитивної самооцінки через створення умов для успіху в руховій активності. Також зазначається, що професійна діяльність у сфері адаптивної фізичної культури супроводжується значною психічною напруженістю порівняно з традиційною фізичною культурою.

Автори також підкреслюють, що підбір та використання фізичних вправ у навчанні рухових навичок, а також прийомів фізичної допомоги та страхування є більш складним завданням через необхідність врахування індивідуальних можливостей кожного учасника. Важливість індивідуального підходу та стимулювання зусиль, навіть якщо довготривала позитивна динаміка відсутня, визначає ключові стратегії у підході до осіб з обмеженими можливостями.

На основі цих висновків було розроблено систему підготовки, яка складається з трьох блоків: теоретичного, методичного та практичного. Ця структура допомагає всебічно підготувати фахівців для ефективної роботи в області адаптивної фізичної культури. У теоретичному сегменті навчання курсанти ознайомлюються з основами адаптивного фізичного виховання, вивчаючи лекційні матеріали та беручи участь у групових обговореннях. Вони дізнаються про ключові методи та засоби, що застосовуються в адаптивному фізичному вихованні, з особливим акцентом на різноманітні нозології, такі як глухота, порушення опорно-рухового апарату, а також ураження спинного мозку [4]. З 2014 року в контексті військової агресії Російської Федерації велику увагу приділяється також міжнародним спортивним змаганням *Invictus Games*, які набули популярності серед українських спортсменів-військовослужбовців, де вони демонструють високі результати. Важливою частиною теоретичного блоку є також освітлення питань адаптивного спорту та його розвитку.

Методичний блок програми зосереджений на підготовці майбутніх фахівців з фізичної підготовки до ефективної організації та проведення занять з особами з обмеженими можливостями. Курсанти вчать планувати та проводити заняття, які включають підготовчі, основні та заключні частини, що забезпечує інтеграцію і застосування різноманітних засобів і методів адаптивної фізкультури. Вони також розробляють вміння вчити спеціалізовані вправи, прийоми та дії, сприяючи реалізації індивідуального підходу у своїй професійній діяльності.

У рамках навчального процесу курсанти освоюють методичні навички, виконуючи ролі як керівника заняття, так і учасника з обмеженими можливостями різних нозологічних груп. Під час семінарських занять вони вирішують практичні завдання, що включають оцінку та аналіз

стану здоров'я та фізичного розвитку осіб з різними обмеженнями, розробляють програми рухової активності на основі принципів розвитку фізичних якостей у адаптивному фізичному вихованні, а також враховують рухові режими та етапи розвитку фізичних якостей. Особливу увагу приділяють визначенню обсягу рухових можливостей і тестуванню при різних нозологіях, а також розробляють методичні рекомендації для адаптивного фізичного виховання [16].

Практична складова курсу закріплюється під час військового стажування, яке курсанти проходять на завершення четвертого року навчання, де вони отримують посади начальників фізичної підготовки і спорту військових частин. Основне завдання стажування полягає в розробці програм адаптивного фізичного виховання та проведенні занять з військовослужбовцями, які мають обмежені фізичні можливості.

Дослідження у галузі підготовки фахівців фізичної підготовки до роботи з такими військовослужбовцями підкреслюють, що адаптивне фізичне виховання стає все більш актуальним у системі Збройних Сил України, особливо протягом останніх 4–5 років. Це відображає сучасні потреби у підтримці захисників нашої країни не тільки у соціальному та психологічному аспектах, але й у сфері фізичної активності та реабілітації.

Центри соціальної реабілітації активно займаються доглядом за військовослужбовцями, які мають обмежені функціональні можливості, використовуючи комплексний підхід, що включає педагогічні, психологічні, медичні та соціальні технології. Цей підхід спрямований на відновлення та корекцію втрачених функцій, а також навчання і виховання за допомогою спеціалізованих програм. Одним із основних напрямків реабілітації є лікувальна фізична культура (ЛФК), яка використовується для відновлення фізичних функцій після травм чи захворювань [4; 17].

Військовослужбовці, котрі через стан здоров'я не можуть брати участь у стандартних фізичних заняттях, тимчасово відносяться до спеціальних груп ЛФК за наказом керівництва військових частин. Ті, хто втратив деякі функціональні спроможності на тривалий час або назавжди, особливо через ураження опорно-рухового апарату або після медичної реабілітації, згідно з вказівками командування включаються до груп адаптивного фізичного виховання. Це дозволяє їм продовжувати займатися фізичною активністю, адаптованою до їхніх потреб.

Поширені нозології, з якими стикаються у цьому контексті, включають стани після ампутації кінцівок та травм спинного мозку, які істотно впливають на мускуляторний тонус і стан тіла у просторі. Важливість підготовки фахівців з фізичної підготовки до роботи з такими військовослужбовцями полягає в необхідності глибокого розуміння специфіки різних нозологій та вмінні адаптувати тренування для ефективної підтримки їх здоров'я та благополуччя. Це включає розробку індивідуалізованих програм, які сприяють максимальному відновленню та використанню наявного потенціалу кожного індивідуума, незважаючи на його обмеження [4].

Розвиток рухових можливостей осіб з обмеженими функціональними можливостями починається зі статокінетичних завдань, які включають вибір оптимальних початкових положень та поз для зниження впливу гравітації і підвищення стабільності. Різноманітні види спорту, такі як важка атлетика, гімнастика, теніс, стрільба з лука та активності в інвалідному візку є ключовими для покращення важливих фізичних якостей та функціонального рівня осіб з інвалідністю.

Зокрема, заняття важкою атлетикою сприяють збільшенню м'язової сили та витривалості. Теніс вдосконалює рівновагу, координацію, концентрацію та точність рухів, маючи також позитивний вплив на психоемоційний стан завдяки змагальному елементу. Стрільба з лука розвиває здатність до координації та статичну витривалість, а активності в інвалідному візку, включаючи долавання перешкод, підвищують загальну витривалість.

При проведенні фізичних вправ для розвитку сили рекомендується використовувати навантаження, яке становить 50% від максимально можливого зусилля, з технікою, де зусилля слабо перевищує вагу штанги, але достатньо для плавного підняття. Вправи повинні тривати достатньо короткий час, щоб енергетичне забезпечення здійснювалося через анаеробні

механізми, але достатньо довго для активації метаболічних процесів. Обов'язковий одноденний відпочинок між заняттями необхідний для сприяння асиміляційним процесам та синтезу в організмі [4].

Такий підхід до тренувань важливий для фахівців фізичної підготовки і спорту, які працюють з військовослужбовцями з обмеженими можливостями, оскільки він дозволяє грамотно організувати заняття, забезпечуючи безпеку і ефективність тренувального процесу [9].

Після виконання вправ час відновлення тісно пов'язаний з інтенсивністю навантаження та здоров'ям виконавця: чим нижчий загальний фізичний стан, тим тривалішим буде процес відновлення функцій організму під час відпочинку. Оптимальне відновлення фізичної працездатності досягається, коли особа відчуває готовність до нових фізичних зусиль. Ідеальний період відпочинку між вправами варіюється від 6 до 20 хвилин, включаючи 25% часу для активного відпочинку, 50% для пасивного і знову 25% для активного [5].

У контексті активного відпочинку, який триває 2–4 хвилини, рекомендуються вправи помірної інтенсивності, що наближені за типом до основного тренування. Під час реабілітації осіб з ампутаціями застосовуються різні техніки, зокрема вестибулярне тренування, дихальні вправи, релаксаційні методики (наприклад метод Ловицької), вправи для відновлення симетрії плечового поясу, тазу та м'язового тонуспіни. Також включаються вправи для глибоких та поверхневих м'язів спіни, силові тренування, вправи на підвищення амплітуди рухів, на диференціацію м'язових зусиль, гідроаеробіка, ігри, естафети, вправи для профілактики плоскостопості.

Значний акцент робиться на циклічних аеробних вправах, таких як плавання, що не лише нормалізує обмінні процеси і підвищує загальну витривалість, але й виконує роль загартування, підвищуючи функціональні можливості серцево-судинної та дихальної систем, а також знімаючи навантаження з хребта та суглобів. Такі засоби та методи мають бути в центрі уваги фахівців з фізичної підготовки і спорту, які працюють із військовослужбовцями з обмеженими можливостями, адже вони сприяють не лише фізичному, а й психоемоційному відновленню осіб.

Ефективна реабілітація ветеранів з обмеженими можливостями включає широкий спектр спортивних дисциплін, таких як бадмінтон, баскетбол на візках, сидячий волейбол, легка і важка атлетика, теніс, футбол, танці, шашки та шахи. Ці види спорту допомагають відновленню та підтримці фізичних та психологічних функцій ветеранів, а також сприяють їх соціальній адаптації [8; 15].

Ключовим завданням держави є забезпечення якості життя військовослужбовців – учасників бойових дій, які стикаються з фізичними обмеженнями. Це включає створення та реалізацію соціальних програм, які забезпечують не лише фізичну, але й психологічну та професійну підтримку цієї категорії осіб. Важливим кроком у цьому напрямку є Указ Президента України «Про питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни», який встановлює Національну стратегію розвитку цієї системи [13]. Цей нормативний акт підкреслює важливість комплексного підходу до реабілітації, що включає заходи для відновлення фізичних, психологічних та соціальних функцій ветеранів, допомагаючи їм повернутися до активного соціального життя та виконання професійних обов'язків.

Таким чином, підготовка фахівців з фізичної підготовки та спорту до роботи з військовослужбовцями, що мають обмежені можливості, вимагає глибокого розуміння їх специфічних потреб, а також знань та навичок у застосуванні різноманітних видів спорту та реабілітаційних практик. Важливо створити умови для їх ефективної соціальної і професійної інтеграції, а також забезпечити повагу і підтримку з боку суспільства.

Висновки. У сучасних умовах бойових дій підготовка фахівців фізичної підготовки до фізкультурно-спортивної реабілітації з військовослужбовцями, які мають обмежені можливості, є вкрай важливою. Це забезпечує ефективне фізичне та психологічне відновлення військових, сприяє їх соціальній і професійній інтеграції. Особлива увага повинна приділятися

індивідуальному підходу до кожного військовослужбовця, враховуючи його специфічні потреби та можливості. Це передбачає розробку індивідуальних програм реабілітації та адаптивного фізичного виховання. Важливо забезпечити високий рівень професійної підготовки фахівців, включаючи розвиток їхніх компетенцій у сфері адаптивного фізичного виховання, зокрема знань про сучасні методи реабілітації та використання спеціалізованих технік і технологій. Необхідно постійно вдосконалювати освітні програми та стандарти, впроваджуючи нові методики та інноваційні підходи, які відповідатимуть сучасним вимогам і потребам військовослужбовців з обмеженими можливостями. Підготовка фахівців повинна базуватися на міждисциплінарному підході, що включає знання з педагогіки, психології, медицини та фізичної культури, що забезпечить комплексний підхід до реабілітації та підтримки військових. Перспективи подальших досліджень повинні зосередитися на розробці та вдосконаленні індивідуальних програм реабілітації для військовослужбовців з різними видами травм та обмежень.

Ці напрямки досліджень допоможуть покращити систему підготовки фахівців фізичної підготовки і спорту та сприятимуть ефективнішій реабілітації військовослужбовців з обмеженими можливостями.

Література:

1. Байкіна Н., Крет Я., Поддусєва О. Діагностика і корекція психомоторики в глухих дітей. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 4. С. 50–54.
2. Вальчук О. А., Гашук І. В. Системно-технологічні основи формування пізнавальної активності курсантів засобами курсу вищої математики. *Збірник наукових праць*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2002. № 19. С. 116–120.
3. Вербин Н. Б., Жембровський С. М. Методика контролю фізичної підготовки майбутніх магістрів військового управління групи адаптивного фізичного виховання. *Наукові записки*. 2015. Вип. СХХVIII (128). С. 44–53.
4. Деделюк Н. А. Теорія і методика адаптивної фізичної культури : навч.- метод. посіб. для студ. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 68 с.
5. Джюра О. Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Київ, 2004. 17 с.
6. Імас Є. Борисова О., Когут І. Особливості змісту професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури та спорту щодо роботи з особами з інвалідністю. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 3 (35). С. 17–25.
7. Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України. № 225 від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
8. Карпюк Р. П. Аналіз зарубіжних навчальних планів підготовки фахівців для галузі адаптивної фізичної культури. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08krppts.pdf>.
9. Карпюк Р. П. Складові професіоналізму фахівця з адаптивного фізичного виховання URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09krpape.pdf> (дата звернення: 28.09.2020).
10. Карпюк Р. П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищих навчальних закладах : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 40 с.
11. Москаленко Н., Ковтун А. Сучасні підходи до викладання навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання». *Спортивний вісник Придніпров'я*, 2015. № 2. С. 119–123.
12. Наказ Міністерства оборони України від 26 березня 2024 р. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> (дата звернення : 28.09.2020).
13. Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни : Указ Президента України від 23 серпня 2020 року № 342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020> (дата звернення : 28.09.2020).

14. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. №3809 – XII. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3809-12#Text> (дата звернення : 28.09.2020).

15. Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану. URL: <https://jurkniga.ua/contents/reabilitatsiya-viyskovosluzhbovtiv-v-ukraini-zagalni-problemi-ta-osoblivosti-organizatsii-pid-chas-voiennoho-stanu.pdf> (дата звернення: 29.11.2023).

16. Томащук О., Хриплюк О. Сутність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи в центрах інваспорту. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 2 (18). С. 88–90.

17. Трачук С. В., Хмара В.В., Підлетейчук Р. В., Сиротюк С. М. Проблеми реабілітації та відновлення військовослужбовців за особливих умов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2024. 4(177), С. 163–168. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4\(177\).34](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).34).

18. Чудна Р. В. Обґрунтування структури та змісту навчальної дисципліни “Адаптивне фізичне виховання” в системі вищої фізкультурної освіти : дис.... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Київ : НУФВіСУ, 2003. 195 с.

References:

1. Baikina, N., Kret, Y., & Poddueva, O. (2013). Diagnostyka i korektsiia psikhomotoryky v hlukhykh ditei [Diagnosis and correction of psychomotor skills in deaf children]. *Nova pedahohichna dumka*. Kyiv, 4, 50–54 [in Ukrainian].

2. Valchuk, O. A., & Hashchuk, I. V. (2002). Systemno-tekhnolohichni osnovy formuvannia piznavalnoi aktyvnosti kursantiv zasobamy kursu vyshchoi matematyky [System-technological bases of forming cognitive activity of cadets through the course of higher mathematics]. *Zbirnyk naukovykh prats*. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 19, 116–120 [in Ukrainian].

3. Verbyn, N. B., & Zhembrovskiy, S. M. (2015). Metodyka kontroliu fizychnoi pidhotovky maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia hrupy adaptvynoho fizychnoho vykhovannia [Methods of physical training control of future masters of military management in adaptive physical education group]. *Naukovi zapysky*. 128, 44–53 [in Ukrainian].

4. Dedeliuk, N. A. (2014). Teoriia i metodyka adaptvnoi fizychnoi kultury [Theory and methodology of adaptive physical culture]. Lutsk: Vezha-Druk, 68 p. [in Ukrainian].

5. Dzhura, O. D. (2004). Osvita v systemi faktoriv profesiinoho samovyznachennia osobystosti [Education in the system of factors of professional self-determination of the personality]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv, 17 p. [in Ukrainian].

6. Imas, Y., Borys, O., & Kohut, I. (2016). Osoblyvosti zmistu profesiinnoi pidhotovky fakhivtsiv sfery fizychnoi kultury ta sportu shchodo roboty z osobamy z invalidnistiu [Features of the content of professional training of specialists in physical culture and sports regarding work with persons with disabilities]. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 3 (35), 17–25 [in Ukrainian].

7. Instruksii z fizychnoi pidhotovky v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [Instructions on physical training in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]. No. 225 dated 08/05/2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text> [in Ukrainian].

8. Karpiuk, R. P. (2008). Analiz zarubiznykh navchalnykh planiv pidhotovky fakhivtsiv dlia haluzi adaptvnoi fizychnoi kultury [Analysis of foreign curricula for training specialists in adaptive physical culture]. September 28, 2020, Retrieved from: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08krppts.pdf> [in Ukrainian].

9. Karpiuk, R. P. (2009). Skladovi profesiionalizmu fakhivtsia z adaptvnoho fizychnoho vykhovannia [Components of professionalism of a specialist in adaptive physical education]. September 28, 2020, Retrieved from: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09krpape.pdf> [in Ukrainian].

10. Karpiuk, R. P. (2010). Teoretychni i metodychni zasady profesiinnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z adaptvnoho fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of professional training of future specialists in adaptive physical education in higher education institutions]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: Nats ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, 40 p. [in Ukrainian].

11. Moskalenko, N., & Kovtun, A. (2015). Suchasni pidkhody do vykladannia navchalnoi dystsypliny "Adaptvne fizyche vykhovannia" [Modern approaches to teaching the discipline "Adaptive Physical Education"]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 2, 119–123 [in Ukrainian].

12. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy: Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvithnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity [Order of the Ministry of Defense of Ukraine on the approval of the Regulation on the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine, military educational units of higher education institutions, institutions of professional higher military education] (2024). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> [in Ukrainian].

13. Pytannia rozvytku natsionalnoi systemy fizkultypno-sportyvnoi rehabilitatsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simii, simii zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny [Issues of development of the national system of physical and sports rehabilitation of war veterans and their families, families of deceased (deceased) war veterans] (2020). Presidential Decree No. 342. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy: Pro fizychnu kulturu i sport [Law of Ukraine: On physical culture and sport] (1993). Kyiv: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy No.3809 – XII. [in Ukrainian].

15. Rehabilitatsiia viiskovosluzhbovtsiv v Ukraini. Zahalni problemy ta osoblyvosti orhanizatsii pid chas voiennoho stanu [Rehabilitation of military personnel in Ukraine. General problems and peculiarities of the organization during martial law]. Retrieved from: <https://jurkniga.ua/contents/rehabilitatsiya-viiskovosluzhbovtsiv-v-ukraini-zagalni-problemi-ta-osoblivosti-organizatsii-pid-chas-voiennoho-stanu.pdf> (date of application: 29.11.2023) [in Ukrainian].

16. Tomashchuk, O., & Khrypluk, O. (2012). Sutnist problemy profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z adaptvnoho fizychnoho vykhovannia do roboty v tsestrakh inasportu [The essence of the problem of professional training of future specialists in adaptive physical education for work in centers of disabled sports]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 2 (18), 88–90 [in Ukrainian].

17. Trachuk, S. V., Khmara, V. V., Pidletychuk, R. V., & Syrotyuk, S. M. (2024). Problemy rehabilitatsii ta vidnovlennia viiskovosluzhbovtsiv za osoblyvykh umov [Problems of rehabilitation and recovery of military personnel under special conditions]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 4(177), P. 163–168. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4\(177\).34](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).34) [in Ukrainian].

18. Chudna, R. V. (2003). Obgruntuvannia struktury ta zmistu navchalnoi dystsypliny "Adaptvne fizyche vykhovannia" v systemi vyshchoi fizkultypnoi osvity [Justification of the structure and content of the educational discipline "Adaptive Physical Education" in the system of higher physical education]. Kyiv: NUFViSU, 195 p. [in Ukrainian].

Trachuk Serhiy, Khmara Viktoriya, Brychuk Maria, Yefanova Valentina, Kholodova Olga

COMPETENT APPROACH OF PHYSICAL TRAINING SPECIALISTS TO THE PHYSICAL AND SPORTS REHABILITATION OF MILITARY SERVICEMEN

The article examines the specifics of training physical training specialists to work with servicemen who have limited capabilities. In the conditions of hostilities, servicemen of the Armed Forces of Ukraine often encounter injuries that require specialized physical rehabilitation and adaptive physical education. The problem of training qualified specialists in this field is extremely urgent, as it ensures not only physical, but also psychological recovery of military personnel.

The purpose of the study is to determine the specific aspects of the training of physical training specialists for physical culture and sports rehabilitation of military personnel. The work analyzes modern educational standards, programs and methods of training specialists. The key psychological and pedagogical aspects of working with servicemen with disabilities have been determined, including an individual approach, stimulation of positive self-esteem and development of physical

and psychological qualities. Research methods included the analysis of literary sources and regulatory documents. The conclusions of the work emphasize the importance of creating a comprehensive training system that would take into account all aspects of rehabilitation and adaptive physical education, ensuring social and professional integration of servicemen with disabilities. In modern combat conditions, the training of physical training and sports specialists to work with servicemen who have limited capabilities is extremely important.

This ensures effective physical and psychological recovery of the military, promotes their social and professional integration. Special attention should be paid to an individual approach to each serviceman, taking into account his specific needs and capabilities. This involves the development of individual programs of rehabilitation and adaptive physical education. It is important to ensure a high level of professional training of specialists, including the development of their competencies in the field of adaptive physical education, in particular, knowledge of modern methods of rehabilitation and the use of specialized techniques and technologies. It is necessary to constantly improve educational programs and standards, introducing new methods and innovative approaches that will meet the modern requirements and needs of servicemen with disabilities.

The training of specialists should be based on an interdisciplinary approach, which includes knowledge of pedagogy, psychology, medicine and physical culture, which will provide a comprehensive approach to the rehabilitation and support of the military. Prospects for further research should focus on the development and improvement of individual rehabilitation programs for military personnel with various types of injuries and disabilities.

Key words: *training of specialists, physical training, adaptive physical education, physical culture and sports rehabilitation.*